

Egykor az úttalan pusztáknak útjain járva
Nagy hegyek alján kis kunyhókban laktak atyáink
S barlangok rejtették őket el a világtól.
Boldog Özséb, ez a szent ember, remete, pap, emelte
Itt a Keresztnek tiszteletére ezt a monostort,
Jöttek is ide hozzá a Testvérek seregestől
S elhagyva a magányt kezdték közös életet élni.
Innen terjedt szét a világra Remete Szent Pál
Rendje, amelynek hófehér a ruhája s a lelke.
Nagy folyamok is ilyen kicsi forrásból fakadoznak.

<http://www.szentozszeb.hu/>

Rend a lelke

Magyar pálosok és/vagy lengyel pálosok? – Egykor leválasztották Czesztochowát

2008. február 9. 00:00

Joó István

Bizonytalan, hol állt a Pilisben az egyetlen magyar alapítású férfi szerzetesrend első kolostora. Amint dokumentumok, tanúkijelentések alapján fölvehető az is, hogy az ősi pálos rend jogilag nem feltétlenül azonos azzal a pálos renddel, amelynek központja a lengyel Czesztochowa. „Elsőnek a spanyol és portugál udvar előtt ismert magyar szerzetesek érkeztek Amerika földjére Kolumbusszal, hozzájárulva a dél-amerikai indiánok megtérítéséhez.”

Nem az ősi, Boldog Özséb által alapított pálos rendben vagyok! Erre döbbsentem rá levéltári kutatásaim során. Fölfedezésem indulatokat és ellenállást ébresztett a rend vezetésében – magyarázza egy ősz pap Özséb általa feltételezett sírhelye mellett. Pilisszántó régi temetőjében fagyoskodunk. Árva Vince – aki jelenleg, 76 évesen kisegítő plébános a faluban – azt tartja magáról: voltaképpen annak az ősi, közvetlenül a tatárjárás után pilisi remetéből alapított magyar pálos rendnek a tagja, amelyre jóhiszeműen fölesküdt, ám ez mégsem ugyanaz a rend. Idekívánczik a tény: Vince atya az 1990-es évek elején a visszaszerzett Gellért-hegyi pálos sziklatemplom helyreállítója, igazgatója, a hazánkban újra szabadon tevékenykedő, lengyel generális vezette pálos rend országos gondnoka volt. Nem kíván beszélni az ő és egykori rendje, a czesztochowai központú pálosok közötti vitákról. A temetőben inkább képzeletbeli vonalat húz a közeli telken fekvő iskolaépület irányába. Arra húzódik az a masszív és hosszú fal a föld alatt, amely szerint a Szent Kereszt tiszteletére épített kolostoré volt, Remete Szent Pál testvéreinek első központjáé.

– Mindig úgy volt: ha valaminek az emlékét is el akarták tüntetni, temetőt raktak föléje – így hangzik Árva Vince keserű tanítása. A talány, itt állt-e a nevezetes kolostor, ma még megoldatlan. Pár éve a pap ásatást kezdeményezett ugyan, de pénz híján a kutatóárkot visszatemették. A pilisi pálos kolostort mások a Keszthely melletti Klastrompusztán kutatják, és oda képzelik a remetesége előtt esztergomi mesterkanonok Özséb sírját is. Mások egy Nagykövácsihoz tartozó raktártelepet emlegetnek. Ott is található romemlék, amelyet egyszerre azonosítanak Gertrúd vadászkastélyával, ahol a királynét meggyilkolták, illetőleg a később a kastélyból átalakított állítólagos pálos kolostorral.

A pálos rend története – pusztán az eddig feltárult részletek tanúsága szerint is – regényes. Juhász Miklós jogász, az idős atya önkéntes segítője juttatta el hozzánk azokat a dokumentummásolatokat, amelyekből a szántói pap a már hangoztatott következtetését levonta: jogilag nem azonos az 1250-es években alapított magyar központú rend és a mai. Lékai László néhai bíboros prímás, esztergomi érsek erős kívánsága, terve volt, hogy a honi katolicizmus által boldognak mondott Özséb végre kanonizált szent legyen. Mert bár a rendalapító „szentség hírében hunyt el” 1270-ben, nem avatták Rómában szentté, de még boldoggá (azaz helyi egyház hatósugarában tisztelhető szentté) sem bő hét évszázadon keresztül. (Igaz, volt rá kezdeményezés a két világháború között és az azt követő években.) Arról, hogy kire lehet alkalmazni a szent jelzőt, legalizálva a már amúgy is kialakult tiszteletét, az Apostoli Szentszék szentté avatási kongregációja, azaz végső soron a pápa mondja ki a

döntő szót. Paskai László és Erdő Péter bíborosok elődje, Lékai László 1986. január 18-án ünnepélyes Özséb-élmémkísén jelentette be az esztergomi bazilikában, hogy a kanonizációs eljárás elkezdődött.

A szentté avatás kérelmezője az a márianosztrai egyházközség volt, amelynek plébánosát akkor Árva Vincének hívták. Azt csak kevesen tudhatták róla, hogy korábban klandesztin, azaz titkos fogadalmas pálos szerzetes volt, aki ugyancsak titokban működő rendtársait irányította a kommunista elnyomatás alatt. A bíboros prímás őt nevezte ki – 1985. december 16-án – a szentté avatási eljárás posztulátorává. A posztulátor feladata a szentté avatáshoz szükséges bizonyítékok összegyűjtése és előkészítése a kanonizációs perre. Árva Vince atyát Lékai még 1984-ben Rómába küldte fél évre, hogy megismerje a szentté avatási eljárás szabályait. Mára több kötetre rúgó, teljességre törekvő dokumentumgyűjtemény állt össze, többek között azokkal a képzőművészeti alkotásokkal, amelyekből kitetszik, Özséb vallásos tisztelete végighúzódik a magyar katolicizmus évszázadain.

Éppen e kutató- és gyűjtőmunka során bukkantak fel – figyelemre méltó melléktermékeként – különféle utalások egy 1784-es pápai okmány léteire, amely nagyot fordított a pálosság történetén. Tudni való, hogy II. József, a Szent Koronával nem sokat gondoló „kalapos király”, Habsburg uralkodó 1786-ban feloszlatta birodalmában a szerzetesrendeket. Így a magyar pálos kongregációt is. Ekkorra már lengyel földön is javában virágzott a pálos szerzetesség. Ezt az alapozta meg, hogy 1382-ben, Nagy Lajos magyar–lengyel király uralkodásának utolsó évében a vele rokonságban álló Opuliai László nádor meghívására magyar pálosok települtek Czesztochowába. 1784-ben a lengyelek bölcs veszélyérzete folytán – amelybe az ország első, 1772-beli felosztása is belejátszhatott – született meg a pápa rendelete. O. Sykstus Szafraniec lengyel pálos tudós 1966-ban írott disszertációja (Konwent Paulinów Jasnagórskich, 1382–1864) így ismerteti ezt: „VI. Piusz pápa 1784. december 3-án pápai »Apostolicae Sedis auctoritas« kezdetű brévével, melyet Szaniszló Ágoston lengyel király kérésére adott, leválasztotta a pálosok lengyel tartományát a rend egészéből, kiemelve ezzel az általános generális hatóköre alól. Ily módon »Congregatio polona Fratrum Ord. S. Pauli i Erem« néven megalakult a lengyel pálos kongregáció. Nemcsak különálló tartományi főnökkel, hanem generális vizitátorral, akit csak egyszerűen generálisnak neveznek, aki az egész kongregáció felett gyakorolja a hatalmat. A lengyel nagyáptalanon választották meg őt, függetlenül a rend többi részétől.”

Csoda-e, ha a pápa által elrendelt jogi aktus, a lengyel pálos tartomány leválasztása idehaza feledésbe merült? Nem az, tekintettel a Nagy Lajos és Mátyás király korában felvirágzó, majd Pázmány Péter bíboros idején újabb csúcsokra jutó magyar pálosság 1786-tal kezdődő, százötven éves tetszhalálára. És arra, hogy 1932-es, czesztochowai segédlettel zajló újraéledésének Rákosiék már 1951-ben véget vetettek. Teherautóra rakva és bebörtönözve, esetenként kivégezve a hazai szerzetesrendek tagjait...

A rendi kontinuitás és önazonosság problematikájának említése mintha ma is illetlenség volna. További hivatkozások szintén fölvetik: ez a rend talán nem is az a rend – és ezt a lengyelek is mintha így gondolnák... Egy 1982-es kismartoni rendtörténeti konferencián maga a későbbi rendfőnök, Adam Jan Nalaskowski taglalta a témát. „A kolostorok megszüntetésének fokozódó veszélye, a lengyel pálosok elkülönülési törekvése és a lengyel király, Stanislaw August Poniatowski követelése idézte elő, hogy a lengyel rendtartomány 1784-ben a magyar anyaországtól és rendfőnökétől különvált.”

Árva Vince atya némelyek által rögeszmének nyilvánított felfedezését alátámasztani látszanak egyéb lengyel vallomások is. A világhálón jasnagora.com cím alatt található meg egy tárgyunk

szempontjából fontos lengyel egyházi enciklopédia. Az Encyklopedia Koscielna című kiterjedt gyűjtemény a XIX. század második felében keletkezett. Ezen belül az archaikus lengyel nyelven íródott Historia Jasna Góra Paulini című munka egyik fejezete idézi fel a VI. Piusz-féle bréve tényét és annak összefüggését II. József intézkedéseivel. (Jasna Góra: kolostor a „fényesség hegyén”; ez a czestochowai pálos központ és Mária-kegyhely elnevezése.) Ezt írja a lengyel krónikás: „Két évvel később Magyarországon feloszlatták a pálosokat, amikor pedig erről értesült a (lengyel) provincia, akkori generális titkára, Kajetan Gyuris atya levelében e szavakat fogalmazta meg: »Gratulálunk a lengyel tartománynak, hogy immár a Szentszék határozatával tartományaink különválva mentek maradtak a végső pusztulástól. Adja Isten, hogy a pálos család az elkövetkező századok során virágozzék és növekedjék, minden mennyországi boldogság és áldás részese legyen!«”

A lengyelek lépése bevált: noha az előbb osztrákok megszállta, majd orosz fennhatóság alá kerülő Czeszochowa helyzete nem volt könnyű, a krakkói kolostorral együtt túlélte a történelem viharait. A czestochowai pálos Mária-kegyhely megléte konzerválta a lengyel nemzeti összetartozás-tudatot olyan időkben, amikor országukat nem lehetett megtalálni a térképen. Rendtörténeti vizsgálódásai és saját előjáróival való összeütközései nyomán, valamint hogy Paskai László bíboros idején megszűnt Boldog Özséb szentté avatásának magyar egyházvezetési támogatása, Árva Vince radikális döntésre jutott. A neki címzett, 1997. november 7. keltezésű vatikáni válaszevél részlete így tükrözi vissza ezt: „Ön ismét kéri a Régi Pálos Rendbe tett fogadalmának az elismerését, és így a Boldog Özséb által alapított Régi Pálos Rend elismerését. 1996. június 17-én kelt levelünkben már kifejtettük, hogy hivatalunk most nem tartja szükségesnek a régi rend visszaállítását.” Az idézett sorok aláírója Jesus Torres, a Megszentelt Élet Intézményei és az Apostoli Élet Társaságai Kongregációjának (vatikáni csúcshivatalnak) az államtitkára.

De hogyan látja mindezt a jelenlegi magyar rendtartomány – teljes nevén a Magyar Pálos Rend, I. Remete Szent Pál Rendje – pécsi vezetése? Özséb, az esztergomi kanonok, aki IV. Béla szellemi társa volt a tatárjárást elszenvedő ország talpra állításában, majd aki odahagyta további karrierjét a világiassággal szembeforduló életért és egy remeterend megalakításáért... Olyan szerzetért, amely – magyar központtal – a XVI. században már jelen volt Európa szinte valamennyi országában. Özsébnek ugyan nem sikerült elérnie a pápánál, hogy még életében megerősíttesse a pálos rendet, de Rómában jártakor Aquinói Szent Tamás barátságára szert tett. V. Kelemen pápa csak 1308-ban engedélyezte a pálosoknak, hogy Szent Ágoston regulái szerint éljenek. Ennek van most a 700 éves évfordulója...

– A régi pálos rend az, amelynek most is a magyar tartománya vagyunk – Borsos József magyar tartományfőnök Pécsen, a hazai rendházak központjában ezt a következtetést szűri le az általunk továbbított dokumentumokból. Szerinte nyilvánvaló: a pápai rendelet nem külön lengyel rendet teremtett, csak olyan önrendelkezést a lengyel rendtartománynak, amely megakadályozta, hogy a Habsburgok keze Czeszochowáig is elérjen. Vagyis hogy a magyar generális elbuktatása ne okozza Czeszochowa megbénítását is. – Lengyel testvéreink célja csupán az volt, hogy mentsék a rendet, nem pedig az, hogy elszakadjanak – elemezte a korabeli történéseket József atya. De akkor miért írta azt „Fráter Árvának” a vatikáni illetékes 1997-ben: „hivatalunk most nem tartja szükségesnek a régi rend visszaállítását”? Erre a magyar tartományfőnök a kongregáció megfogalmazásának „tapintatát” említi, mondván, a hivatal nem kívánja megbántani az 1963-tól 1989-ig titkos rendfőnöki megbízottként tevékenykedő Vince atyát. Borsos József megjegyzi: Árva Vince vette át 1977-ben az ő titkos örökfogadalmát is Márianosztrán.

Ami a szentté avatási eljárás folyamatát és a posztulátorságot illeti, a magyar rendtartományfőnök csak két megjegyzést kíván tenni. Özséb szentségének pere, kivizsgálási ügye, beleértve az anyaggyűjtést, folyamatban van. Bár külön dokumentumot a szerzetből kilépett Vince atya „bizonyára” nem kapott posztulátori kinevezése visszavonásáról, a lengyel rendtartomány egy tudós szerzetese időközben már kapott Rómából egy mindmáig érvényes posztulátori kinevezést...

Az eddigi állítások ellentétéből eredő feszültségeket talán oldhatja egy kulturális hír, amelyet Bakk István közöl velünk, a Bakk Endre Kanonok Alapítvány elnöke. Bakk Endre székely főnemesi családból származó pap volt a XIX. században; a família ezer szállal kapcsolódott az ősi rendhez, perjelt is adott a magyar pálosságnak. A szóban forgó alapítvány, amely tagja az Euro Passion nevű ernyőszervezetnek, nyáron mintegy 160 milliós ráfordítással – Pilisszántó határában – színre viszi a Pilisi pálos passiót az Újvilág fesztivál keretében. S hogy miért említetik az Újvilág?

– Amerika és Európa között a keresztény hidat a Magyar Pálos Rend építette fel – vallja Bakk István. – Elsőnek a spanyol és portugál udvar előtt ismert magyar szerzetesek érkeztek Amerika földjére Kolumbuszszal, hozzájárulva a dél-amerikai indiánok megtérítéséhez